Retorikos tradicija Lietuvoje

Parengė mokytoja

Ramunė Šmitienė

Retorika Lietuvoje

– XVI – XVII a. iškalbos mokymas buvo grindžiamas retorikos tradicija. Daugiausia dėmesio skirta proginėms panegirinėms kalboms. Buvo mokoma kurti proza ir eiliuotai sveikinimo kalbas, epigramas, prakalbas, dedikacijas. Pirmuoju eiliuotos lietuviškos iškalbos pavyzdžiu galėtų būti Martyno Mažvydo *Katekizmo* (1547) prakalba „Knigieles paczias byla Letuvinikump ir Szemaicziump“.

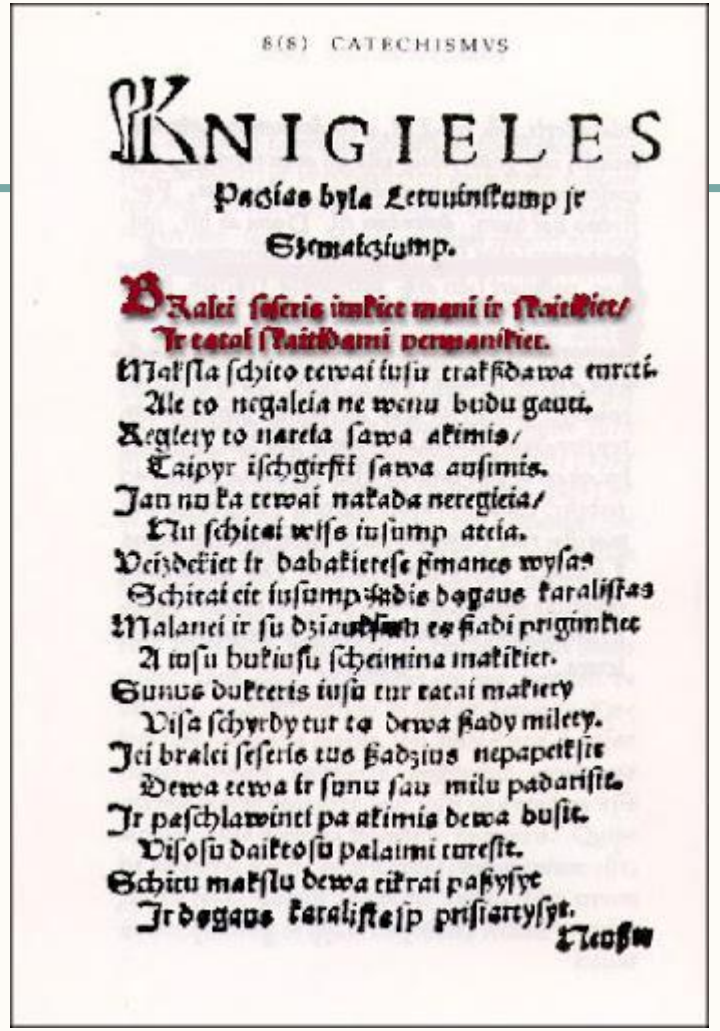
8(8) CATECHISMVS

KNIGIELES

Paczias byla Letuvinikump ir Szemaicziump.

Bralei seseris imkice mani ir maitkiet/
Ir tatai maitdami permanikiet.
Maksla schito tewai iusu trakstdawa turcti.
Ale to negaleia ne wenu budu gauti.
Regiety to nareia sawa akimis/
Taipyr ischgirsti sawa ausimis.
Jan no ka tewai nakada neregieia/
Nu schitai wisso iusump ateia.
Veizdekiet ir dabakierese simanes wysas
Schitai cie iusump sadis dogaus karalistas
Malanei ir su dziaugsmu es sadi priginkiet
A iusu bukiusu scheimina makikiet.
Sunus dukteris iusu tur tatai makiety
Visa schyrdy tur to dewa sady milety.
Jei bralei seseris tus sadzius nepapeiksit
Dewa tewa ir sunu sau milu padarisit.
Jr paschlawinti pa akimis dewa busit.
Visosu daikto su palaimi turesit.
Schitu maksla dewa cikrai pasysyt
Jr dogaus karalistesp prisiartysyt.
Nuosu

Retorika Lietuvoje

- Lietuvoje retorika buvo dėstoma nuo 1570 metų Vilniaus jėzuitų kolegijoje. Susipažinę su Cicerono retorikos mokymu, studentai studijavo Aristotelį, savarankiškai rengė kalbas ir rašė referatus.
- Nuo XVI amžiaus pabaigos Vilniaus universitete retorikos studijoms naudotasi ispano K. Soarezo vadovėliu „Apie retorikos meną“.
- Retorikos veikalų XVII amžiuje išleido Vilniaus universiteto retorikos profesoriai.

Žymiausi retorikos veikalai

- Svarbūs Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (1595–1640) retorikos kursas „Apie aštrų ir šmaikštų stilių, arba Seneka ir Marcialis“, paskaitų rankraštis „Apie sentencijų figūras“.
- Kazimiero Kojalavičiaus (1617–1674) įvairių žanrų ir panegirikų rinkinys „Panegirikos didvyriams“ (1668).
- Reikšminga Žygimanto Liauksmino (1579–1670) knyga „Šešiasdešimt religinės kalbos būdų“ (1644), ir ypač retorikos kurso paskaitos lotynų kalba „Iškalbos praktika ir retorikos mokslo taisyklės“ (1648).

Žygimantas Liauksminas (1579–1670)

- Reikšminga Žygimanto Liauksmino (1579–1670) knyga „Šešiasdešimt religinės kalbos būdų“ (1644), ir ypač retorikos kurso paskaitos lotynų kalba „Iškalbos praktika ir retorikos mokslo taisyklės“ (1648).
- XVII–XVIII amžiais ši knyga sulaukė ne mažiau nei 14 pakartotinų leidimų, kurie visi pasirodė už Lietuvos ribų. Nors kiekvienas kraštas, kiekviena konfesija, net kiekviena mokykla turėjo savų retorikos mokslo autoritetų, kuriais rėmėsi ir sekė, tačiau Liauksmino vadovėlis atlaikė kitų retorikos veikalų konkurenciją Europoje.

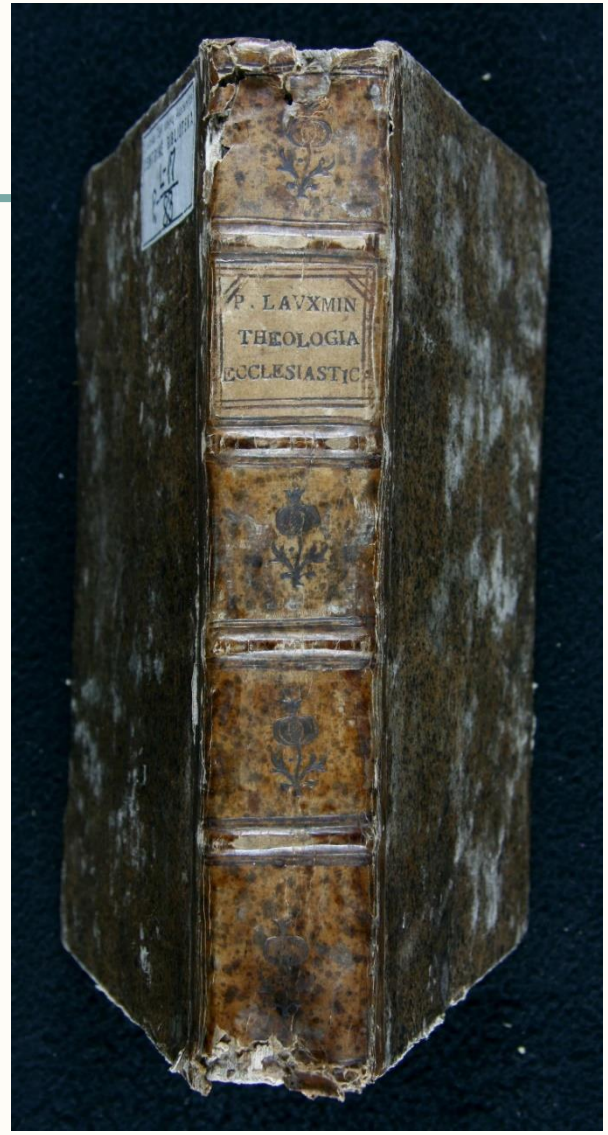

„Šešiasdešimt religinės kalbos būdų“

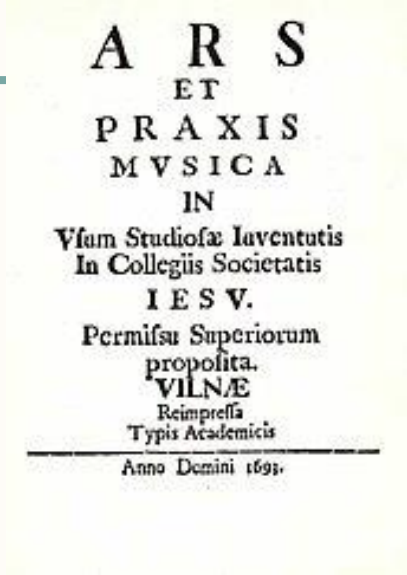
A R S
ET
P R A X I S
M V S I C A
IN
Vſum Studioſæ Iuventutis
In Collegiis Societatis
I E S V.
Permiſsu Superiorum
propolita.
VILNÆ
Reimpreſſa
Typis Academicis
Anno Domini 1693.

- Autorius nesilaikė tradicinės to meto vadovėlių struktūros (nuo retorikos apibrėžimo, jos objekto, medžiagos, funkcijų, tikslo nusakymo einama prie retorikos dalių), o vadovėlį pradėjo nuo retorinio periodo (pagal Aristotelį – kalba, kurią galima aprėpti vienu žvilgsniu) aiškinimo, jo rūšių, sudarymo būdų ir vartojimo galimybių aptarimo.
- Aplenkęs teorinius klausimus, Liauksminas pradėjo savo kursą nuo praktinės oratoriaus veiklos dalykų, ir dėl to jis buvo populiarus, skaitomas. Retorika buvo gera priemonė išmokyti Lietuvos bajorą viešai kalbėti, ypač sakyti prakalbas seime.

„Ratio Studiorum“

- Pagrindinė metodinė priemonė ir nuostatų rinkinys jėzuitų mokykloms „Ratio Studiorum“ nurodo, kad, mokydamiesi retorikos, mokiniai turėjo: mokėti iškalbos taisykles, išmanyti retorinį stilių, įgyti bendro pobūdžio žinių, erudicijos.
- 1783–1784 metais Vilniaus universiteto moralės mokslų kolegijoje buvo įkurta Literatūros ir retorikos katedra. Čia buvo interpretuojami antikos autoriai, daug dėmesio skiriama tautinės kultūros reikalams, lenkų kalbai ir literatūrai.

XVIII a. retorinė erudicija ir stiliaus individualumas

- XVIII a. retorinė erudicija ir stiliaus individualumas, išmonė buvo viena iš to meto iškalbos sąlygų.
- Laikantis tradicijos **nenukrypstama nuo argumentavimo ir komponavimo (pavyzdžiui, įžangos ir pabaigos) formulių**, vartojama išradinga barokinė stilistinė topika, gausiai įpinami mitologiniai ir bibliniai įvaizdžiai.

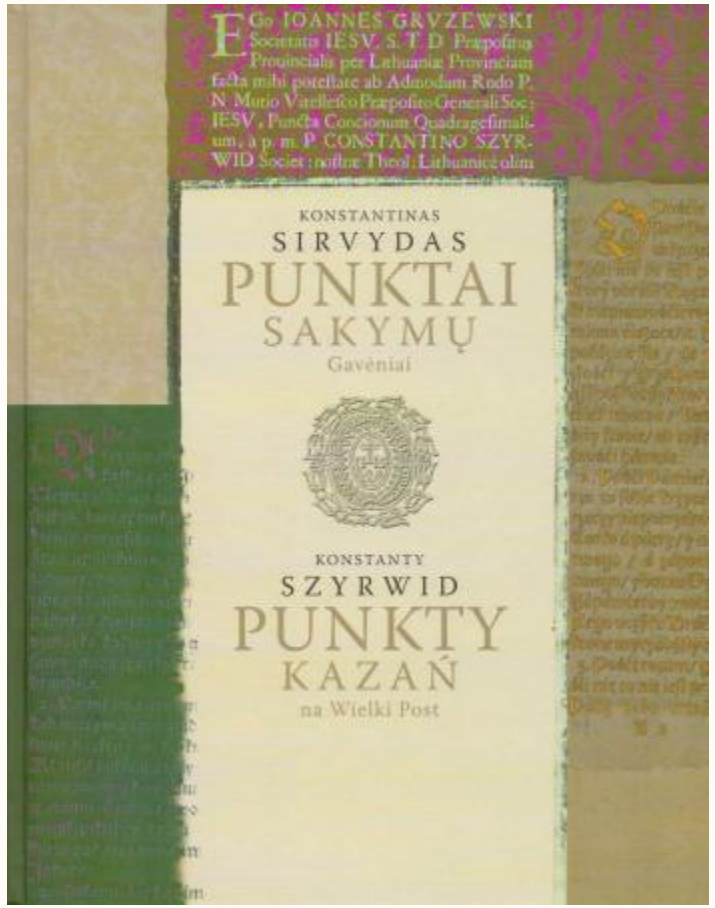

Retorika tarpukario Lietuvoje

- Pirmojoje Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje pasirodė Balio Giedros parengta knyga žmonėms, kuriems dažnai tenka kalbėti prieš auditoriją „Retorika: iškalbos vadovėlis“ (1932).
- 1935 metais išleista Juozo Ereto knygelė „Menas kalbėti“ – praktiški patarimai jaunimui, kaip rinkti medžiagą, kaip sudaryti kalbos planą ir kt.

Retorika sovietmečiu

– Po karo Lietuvoje retorika ruseno tik kunigų seminarijose kaip pamokslų rengimo ir sakymo menas. Kitas kraštutinumas: labai susiaurinta, likusi be esminio turinio (tik kaip agitacinės propagandinės oratorystės pagrindai) ji buvo dėstoma partinėse agitacijos bei propagandos mokyklose.

Retorika Lietuvoje šiandien

– Atkūrus Nepriklausomybę demokratijos ir žodžio laisvės sąlygomis kadaise klestėjęs retorikos mokslas atsigavo, tapo vėl reikalingas. Susigriebta, kad palinkęs prie literatų raštų, ir adresantas, ir adresatas visiškai pamiršo ką ir kaip kalbėti kasdieniame viešajame (visuomeniniame, politiniame, akademiniame, teismų ir kt.) gyvenime.
Naujosios retorikos teoretikai atsigręžė į klasikinę graikiškosios krypties argumentacinę retoriką (viešųjų kalbų kūrimas paliktas mokyklinei retorikai), į įvairiausių retorinių tekstų analizę.

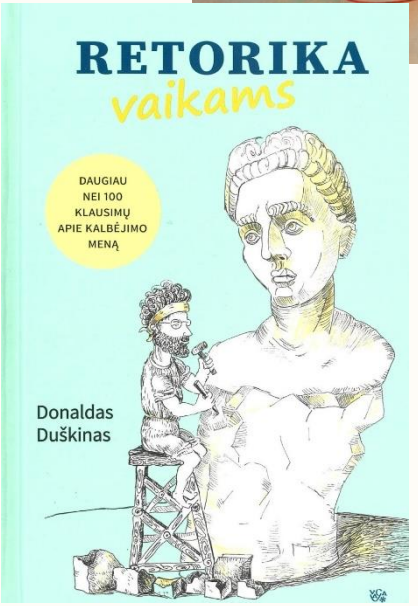

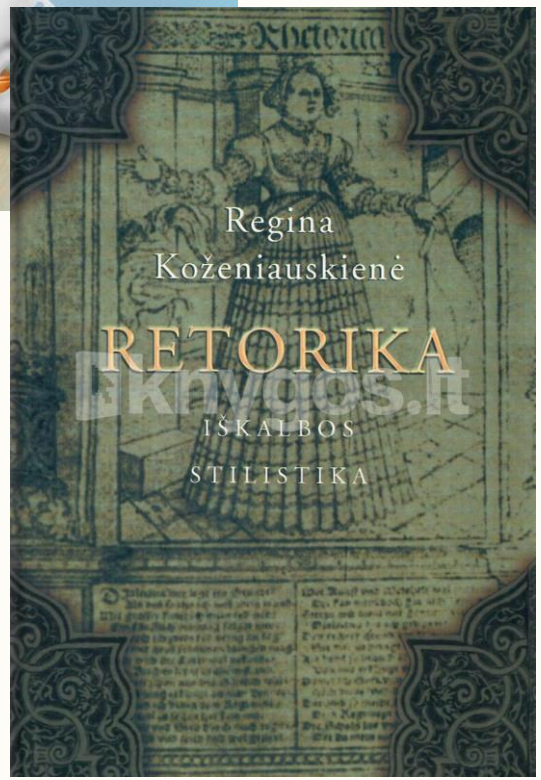

Nepriklausomybės laikų Lietuvos oratoriai

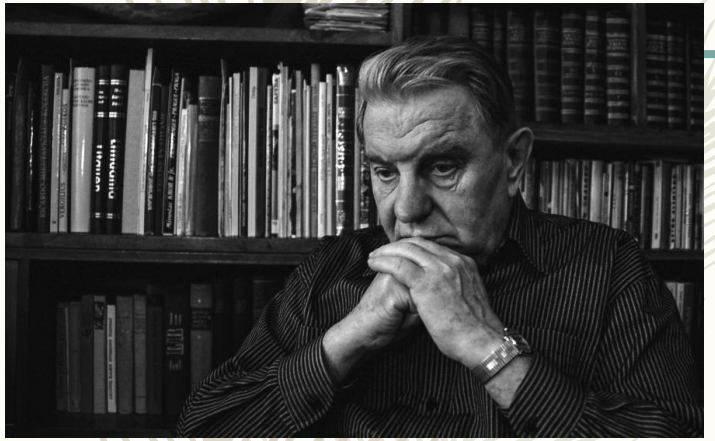

Justinas Marcinkevičius

Už kūrybą pelnęs daug aukštų apdovanojimų Lietuvoje ir kitose šalyse,

Lenkijos PEN klubo premiją ir Herderio premiją už didelius nuopelnus stiprinant santarvę ir taiką tarp tautų.

Plačiai žinoma Justino Marcinkevičiaus tvirta pilietinė ir dorovinė pozicija, kultūrinė ir visuomeninė veikla, pasitarnavusi tautos kultūrai ir Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimui, ypač išsiskleidusi Sąjūdžio metais (Sąjūdžio Seimo tarybos narys, mitingų rengėjas ir oratorius ir t.t.). **Kūryba ir pilietinė laikysena yra lėmusi Just. Marcinkevičiaus neginčijamą autoritetą visuomenėje.**

Nepriklausomybės laikų Lietuvos oratoriai

– Justinas Marcinkevičius. Apie knygą

https://www.youtube.com/watch?v=zcJw_yK_h7Q

Poeto J. Marcinkevičiaus kalba Visuomeniniame diskusijų forume „Tauta, piliečiai, valstybė‘‘

https://www.delfi.lt/video/aktualijos/poeto-j-marcinkeviciaus-kalba-visuomeniniame-diskusiju-forume-tauta-pilieciai-valstybe.d?id=62684107

Nepriklausomybės laikų Lietuvos oratoriai

- **Algirdas Kaušpėdas**– žymusarchitektas, legendines roko grupės „Antis“ įkūrėjas ir vienas iš Lietuvos Sąjūdžio iniciatorių.
- Jo asmenybė, nuomonė ir pasakyta vieša kalba Pasaulio lietuvių jaunimo susitikime atskleidė jį kaip vieną iš geriausių šių laikų visuomenės oratorių.
- Per Pasaulio jaunimo susitikimą A.Kaušpėdo pasakyta vieša kalba sulaukė ypatingai didelio dėmesio ir buvo palydėta garsiais plojimais.

Iš A.Kaušpėdo kalbos

- „Tautos migracija gali padėti, o ne pakenkti Lietuvai. Šiuolaikinė migruojanti Lietuva gali padėti lengviau integruotis į pasaulį ir turtinti tapatybę. Neskubėkime kiekvieno išvažiuojančio lietuvio apšaukti emigrantudidžiausia mūsų problema yra ne emigracija, o demografija. Todėl kreipiuosi į jus – gimdykite, gausinkite Lietuvą. Tauta – ne vien „Švyturio“ alus ir krepšinio pergalės, tai yra mūsų įsipareigojimas vienas kitam gerbti, kurti, mylėti, – kalbėjo pranešėjas. – Lietuvybė turi įgyti naują kokybę. Neišsiversime be naujų išmanių lyderių, kurie suformuos intelektinį tautos stuburą. (…) **Mes, lietuviai, turime mokytis mylėti kitą, mokytis bendrauti, bendradarbiauti, kartu kurti ir svajoti. Mokytis gyventi be saviniekos ir artimo niekinimo. Mokytis tikėti, kad galime būti puikūs – tada tokie ir tapsime.**

- http://www.pljs.org/video/algirdas-kauspedas-pasaulio-lietuviu-jaunimo-susitikimo-pljs2012-ambasadorius-2184.html

Nepriklausomybės laikų Lietuvos oratoriai

Nijolė Oželytė - aktorė, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarė, visuomenininkė, TV laidų vedėja Nijolė Oželytė

- Išstojusi viešai Nijolė Oželytė kone kaskart sukelia tikrą audrą. Talentinga aktorė, ryški televizijos laidų vedėja, drąsiai savo nuomonę reiškianti politikė ir visuomenininkė – atrodo, kad ji yra gimusi būti dėmesio centre.

Nijolė Oželytė: Kas yra sėkmė

- https://www.youtube.com/watch?v=GIoMiLXQoAk

Užduotis

- Pasirinkite vieno iš minėtų ar kitų garsių žmonių kalbą, ją atidžiai išklausykite ir aptarkite:
- Kalbos struktūra
- Kalbos stilistika (Retorinės figūros, palyginimai, metaforos ir pan.)
- Kūno kalba

Apibendrinkite, kas sudaro kalbančiojo charizmą, kodėl vieni tuos pačius oratorius mėgsta , o kiti nekenčia, tačiau vis tiek nėra jiems abejingi ? (pvz. , Vytautas Landsbegis, N. Oželytė ir kt.)